

Tomasz Przesławski

O potrzebie prognozy kryminologicznej skazanych¹

On the Need for Criminological Prognosis of Convicted Individuals

W artykule przedstawiono problematykę związaną z prognozą kryminologiczną na etapie wykonywania kary pozbawienia wolności. Scharakteryzowane zostało pojęcie prognozy oraz metody jej prowadzenia. Zaproponowano wnioski *de lege ferenda* w zakresie zmian przepisów karnowykonalnych odnoszących się do omawianego zagadnienia. W opracowaniu zaprezentowano ogólne informacje na temat badań prowadzonych w latach 2021–2023, których celem było utworzenie narzędzia prognostycznego dla potrzeb Służby Więziennej. W publikacji wskazano perspektywę rozwoju dla konstrukcji mechanizmu prognostycznego w polskim systemie penitencjarnym.

Słowa kluczowe: prognoza kryminologiczno-penitencjarna, prognoza kryminologiczno-wolnościowa (społeczna) narzędzie prognostyczne, czynniki kryminogenne, czynniki ryzyka

The article addresses issues related to criminological prognosis during the enforcement of imprisonment sentences. It outlines the concept of prognosis and the methods of conducting it. *De lege ferenda* proposals are suggested to amend penal execution laws concerning the discussed topic. The study provides general information about research conducted between 2021 and 2023, aimed at developing a prognostic tool for the needs of the Prison Service. The publication highlights the development prospects for constructing a prognostic mechanism within the Polish penitentiary system.

¹ Publikacja powstała w ramach badań prowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie.

Key words: criminological-penitentiary prognosis, criminological-social (freedom-based) prognosis, prognostic tool, criminogenic factors, risk factors

Termin prognozy następuje trudności definicyjne w naukach społecznych². W ujęciu kryminologicznym prognozą obejmuje się informacje dotyczące przypuszczalnego przyszłego zachowania osoby badanej³. Najdłuższą historię mają badania związane z trafnością podejmowanych decyzji w przedmiocie warunkowych zwolnień sięgających lat 20. ubiegłego wieku⁴.

Przewidywanie, czy po wyjściu na wolność skazany popełni ponownie przestępstwo, czy też można się po nim spodziewać poprawy należy do najtrudniejszych zagadnień w badaniach osobopoznawczych⁵. Problematyka prognozy kryminologicznej skazanych poza przewidywaniem recydywy obejmuje również sposób ich zachowania w zakładach karnych tj. prognozy penitencjarnej. Cele obu prognoz mających za przedmiot zachowanie osoby pozbawionej wolności dotyczą różnych sfer egzystencji – funkcjonowania w izolacji oraz po opuszczeniu zakładu karnego.

W orzecznictwie sądowym dostrzega się zależność obu prognoz w tym sensie, że skazany mający negatywną prognozę penitencjarną ze względu na swoje niewłaściwe zachowanie w zakładzie nie ma szans, na trwałe

² J. Jasiński, *Przewidywanie przestępczości jako zjawiska masowego*, Warszawa 1980, s. 7–17, A. Siciński, *Przedmowa* [w:] A. Siciński, A. Raźniewski (red.), *Studia z teorii i metodologii prognozowania społecznego. Prognozowanie zachowań*, Warszawa 1976, s. 8–9. Autor przedstawia prognozę jako twierdzenie mniej lub bardziej stanowcze, dotyczące faktów późniejszych, wyprowadzone ze znajomości faktów wcześniejszych oraz znajomości zależności pomiędzy faktami, z zachowaniem reguł poprawności naukowej. Por. także S. Ziemiński, *Problemy dobrej diagnozy*, Warszawa 1973, s. 67–68.

³ G. Goniewicz, *Pozytywna prognoza kryminologiczna jako przesłanka stosowania środków probacyjnych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 4/2017, s. 112; T. Kalisz, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustaleniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, tom XXX, s. 175–190, L. Tyszkiewicz, *Badania osobopoznawcze w prawie karnym*, Warszawa 1975, s. 168.

⁴ Jako pierwszy wskazywany jest S.B. Warner, *Factors Determining Parole from the Massachusetts Reformatory*, „Journal of Criminal Law and Criminology”, tom XIV, 1923, s. 172–207. Tak: B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, Warszawa 2016, s. 997. P. Zakrzewski, *Zagadnienie prognozy kryminologicznej*, Warszawa 1964, s. 85.

⁵ P. Stępiak, *Udział skazanego w kształtowaniu prognozy kryminologicznej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61, s. 54–55, L. Tyszkiewicz, *Badania ...*, s. 168. Zgodnie z § 8 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. Nr 151, poz. 1469 ze zm.): „W celu umożliwienia oddziaływań penitencjarnych, a zwłaszcza ustalenia stosunku skazanego do popełnionego przestępstwa, przyczyn i przebiegu wykołejenia społecznego, podatności na projektowane oddziaływania penitencjarne, prognozy penitencjarnej i kryminologiczno-społecznej, prowadzi się badania osobopoznawcze, a w zależności od potrzeb badania psychologiczne”.

opuszczenie jednostki penitencjarnej, natomiast przy pozytywnej prognozie penitencjarnej możliwość taka istnieje, ale nie warunkuje co do zasady zawsze pozytywnej prognozy wolnościowej. Występuje wówczas rozbieżność pomiędzy oceną przyszłego zachowania w warunkach izolacji penitencjarnej (pozytywną) oraz w warunkach wolnościowych (negatywną)⁶. Jest to zrozumiałe, gdy weźmie się pod uwagę, że poprawne zachowanie w zakładzie karnym, zaangażowanie w różnego rodzaju programy resocjalizacyjne, może być wyrazem dostosowania do życia w zamknięciu, a zmiana postawy ma charakter deklaratoryjny.

W obszarze badań zmierzających do oceny możliwości sformułowania stopnia prawdopodobieństwa popełnienia kolejnych przestępstw w przyszłości⁷, przez osoby, które popełniły już przestępstwa w przeszłości i odbywają karę w izolacji od społeczeństwa, posiłkować się tutaj należy terminologią języka prawnego.

W § 25 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. Nr 151, poz. 1469 ze zm.) wskazuje się, że prognoza kryminologiczno-społeczna, polega na pisemnym uzasadnieniu przypuszczenia, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. Dla potrzeb tego opracowania przez prognozę kryminologiczną rozumieć należy proces wnioskowania zakończony uzasadnionym przypuszczeniem co do sposobu zachowania osoby pozbawionej wolności w zakładzie karnym jak i w czasie jej pobytu poza zakładem karnym.

Warto w tym miejscu poczynić jednak dwie uwagi w odniesieniu do wymienionego w powołanym przepisie sformułowania prognozy. Pierwsza, że rozporządzenie posługuje się pojęciem prognozy kryminologiczno-społecznej. Podobnie wyrażeniem tym posługuje się k.k.w. (art. 161 § 5, 153a §1–2). Termin prognozy kryminologiczno-społecznej używany jest najczęściej w piśmiennictwie kryminologicznym na oznaczenie

⁶ Por. post. SA w Katowicach z dnia 6 lutego 2018 r., II AKzw 107/18.

⁷ Przewidywanie zachowania antyspołecznego formułowane jest w kategoriach probalistycznych, por. L. Tyszkiewicz Kryminogeneza i sposoby jej badania „Archiwum Kryminologii” (T. 29/30 (2008), s. 217, Z. Ostrianska, *Prognoza recydywy ...*, s. 271.

przewidywania przyszłego kształtu przestępczości jako zjawiska masowego⁸, a nie konkretnego przypadku (sposobu zachowania).

W odróżnieniu od prognozy przestępczości, przy prognozie indywidualnego zachowania przestępczego chodzi o przewidywanie przyszłej przestępczości osób, które już popełniły przestępstwa.

Druga uwaga, związana jest z treścią wskazanej w rozporządzeniu prognozy kryminologiczno-społecznej, która ogranicza się do pozytywnie sformułowanego przypuszczenia, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym, będzie przestrzegał porządku prawnego. Wszak treścią przypuszczenia, co praktyka penitencjarna pokazuje niezmiernie często, może być również przekonanie, że osoba pozbawiona wolności po wyjściu na wolność wróci na drogę przestępczą. Treścią przepisu powinna być więc objęta również prognoza negatywna, antyspołecznego czy przestępnego zachowania osoby starającej się na opuszczenie jednostki penitencjarnej, oznaczająca wysokie ryzyko naruszenia porządku prawnego czy szerzej porządku społecznego (zasad współżycia społecznego) w warunkach wolnościowych. Z takim określeniem spotykamy się w art. 153 a k.k.w.⁹, który stanowi w § 1, że jeżeli administracja zakładu karnego sporządziła negatywną prognozę kryminologiczno-społeczną, przy udzielaniu przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności skazanemu, sąd penitencjarny może orzec, wobec tego skazanego elektroniczną kontrolę miejsca pobytu. Na marginesie zauważyć należy, że obecnie w takich sytuacjach prognoza sporządzana jest fakultatywnie.

Warto może rozważyć zmianę nazewnictwa i wprowadzenie do języka prawnego na określenie prognozy kryminologicznej wyrażenia „prognozy kryminologiczno-penitencjarnej” (izolacyjnej, więziennej), gdy chodzi o przewidywane zachowanie osoby pozostającej w izolacji, oraz „prognozy kryminologiczno-wolnościowej” (otwartej, poza zakładem), jeśli przypuszczenie formułowane jest wobec zachowania osoby, która w bliższej lub dalszej przyszłości ma opuścić zakład karny i znaleźć się

⁸ J. Jasiński, *Przewidywanie przestępczości jako zjawiska masowego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980, s. 7–17. Prognoza przestępczości jako zjawiska masowego może być określana bądź na poziomie stopnia zagrożenia porządku prawnego liczbą czynów przestępnych, bądź na poziomie stopnia kryminalizacji społeczeństwa tj. liczby sprawców czynów przestępczych. Najnowsze modele badania i prognozowania przestępczości jako zjawiska społecznego, przy udziale przedstawicieli nauk technicznych i matematycznych przedstawione zostały w dwutomowej monografii: *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym, tom 1, Metodologia, Analiza, Tendencje rozwojowe*, pod red. B. Hołysta tom 1, PWN, Warszawa 2017, *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym, tom 2, Metodologia, Modele prognostyczne, Przestępczość, Wiktyimizacja, Profilaktyka*, pod red. B. Hołysta, N. Malca, Z.M Wawrzyniaka, tom 2, PWN, Warszawa 2018.

⁹ Przepis art. 153a dodany ustawą z dnia 7.07.2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600), wejdzie w życie 1.01.2026 r.

w społeczeństwie¹⁰ zamiast używanych w takich sytuacjach odpowiednio terminów prognozy penitencjarnej i prognozy kryminologiczno-społecznej. W obu sytuacjach mamy do czynienia z prognozowaniem zachowania osoby pozbawionej wolności, ukierunkowanym na dwa różne środowiska i różne cele: na prawidłowe funkcjonowanie w zakładzie karnym i prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Wydaje się, że oba te momenty prognozy nie są zbyt różnione w wewnętrznej działalności administracji penitencjarnej, skoro sporządzane są dotychczasowo na podobnym formularzu.

Powracając do indywidualnej prognozy kryminologicznej, w historii zarysowały się do tego problemu dwa podejścia¹¹. Po pierwsze chodzi o zaliczenie jednostki ze względu na charakteryzujące ją zmienne (predyktory) do najbardziej zbliżonej w tym względzie grupy osób, do której jako całości odnoszą się przewidywania prawdopodobnego zachowania. Przewidywanie przyszłego zachowania stanowi sensu stricto przewidywanie zachowania całej populacji charakteryzującej się podobnym zestawem cech¹². Po drugie przewidywanie może odnosić się do zachowania nie tyle grup, co konkretnej jednostki. W obu podejściach nie ma gwarancji, że rezultat prognozowania w konkretnych przypadkach będzie trafny. Przewidywanie indywidualnego zachowania nigdy nie jest pewne, może odbiegać in plus lub in minus od wyobrażonego, prawdopodobnego stanu rzeczy w przyszłości.

Tym dwóm ujęciom odpowiadają różne metody ustalania prognozy, jakimi są metoda analityczna (analityczno-subiektywna, kliniczna) oraz metoda statystyczna (matematyczna, aktuarialna, obliczeniowa, punktowa, obiektywna). Współcześnie stosuje się również kombinacje metod prognozy: klinicznej i statystycznej¹³. Przy metodzie klinicznej liczy się przygotowanie zawodowe, doświadczenie i intuicja podmiotu, który dokonuje oceny przyszłego zachowania skazanego na podstawie wybranych przez siebie kryteriów. Ocena w dużej mierze jest uznaniowa i zsubiektywizowana,

¹⁰ T. Przesławski, *Nowa służba probacyjna w strukturach Służby Więziennej. Propozycje zmian w polskim systemie penitencjarnym*, AWS, Warszawa 2023, s. 16–17, 117.

¹¹ Z. Ostrihanską, *Prognoza recydywy u nieletnich przestępców oraz wyniki badań prognostycznych 180 recydywistów w wieku 15–16 lat*, „Archiwum Kryminologii” 1965, t. III, s. 124–136, P. Zakrzewski, *Zagadnienie prognozy kryminologicznej*, Warszawa 1964, s. 56–63.

¹² B. Hołyst, *Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej*, „Probacja” 2013, nr 1, s. 9–10, A. Krukowski, *Wstęp [w:] Prognozowanie kryminologiczne*, pod red. A. Krukowskiego, Warszawa 1975, s. 10, Z. Ostrihanską, *Prognoza recydywy u nieletnich przestępców oraz wyniki badań prognostycznych 180 recydywistów w wieku 15–16 lat*, „Archiwum Kryminologii” 1965, t. III, s. 132–133.

¹³ B. Hołyst, *Podstawy...*, s. 24–25.

ograniczona zakresem doświadczenia zawodowego. Zaletą metody klinicznej jest analiza całokształtu konkretnego przypadku.

W metodzie statystycznej prawdopodobieństwo określonego zachowania obliczane jest statystycznie w oparciu o szerszy układ czynników dotyczących skazanego, których wartościowanie opiera się na doświadczeniach z dużo większą liczbą podobnych przypadków z przeszłości. Przy tym podejściu metodologicznym poszukuje się występowania zależności (prawidłowości) pomiędzy danymi dotyczącymi osoby sprawcy i jego środowiska pozwalających formułować wnioski (przypuszczenie, przewidywanie) o przyszłym zachowaniu skazanego. Charakter tych zależności (prawidłowości) może wskazywać na różną naturę czynników prognostycznych bądź o charakterze etiologicznym, a więc przyczynowym wobec przyszłego zachowania (skutku), bądź symptomatycznym¹⁴, stanowiących wskaźniki prawdopodobieństwa wystąpienia skutku (zachowania).

Kwestia jakie czynniki powiązane są funkcjonalnie (przyczynowo) np. z niewłaściwym zachowaniem na terenie zakładu karnego, czy powrotem na drogę przestępstwa w warunkach wolnościowych, a jakie skorelowane są tylko statystycznie¹⁵ z zagrożeniem wewnątrz jednostki penitencjarnej czy recydywą wymaga dalszych pogłębionych badań, istotnych z punktu widzenia zarządzania więzieniem czy ograniczania przestępczości, natomiast dla samej prognozy mających znaczenie drugorzędne¹⁶. Dla potrzeb prognozy np. recydywy, wystarczające jest występowanie czynników (objawów), które są charakterystyczne dla zachowań przestępczych w przyszłości, pomimo, że rzeczywistą przyczyną powrotności do przestępstwa są dalsze okoliczności występujące za powołanymi czynnikami.

Współcześnie czynniki prognostyczne tj. wybrane czynniki kryminogenne, którym przypisuje się wartości istotne z punktu widzenia przyszłego zachowania (np. recydywy), określane są czynnikami ryzyka¹⁷. W zależności od rodzaju czynników i ich charakteru (statyczne, dynamiczne)

¹⁴ Krytycznie co do idei konstruowania prognoz w oderwaniu od właściwości konkretnego sprawcy J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006, s. 151.

¹⁵ Korelacja statystyczna nie muszą stanowić zależności przyczynowej, por. D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne”, 16/2013, s. 100, P. Zakrzewski, *Zagadnienie prognozy kryminologicznej*, Warszawa 1964, s. 71.

¹⁶ P. Zakrzewski..., s. 70–71, Z. Ostrowska, *Prognoza recydywy...*, s. 128–129.

¹⁷ D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 62.

konstruowane są narzędzia diagnostyczno-prognostyczne służące ocenie ryzyka recydywy, które rozwijane są w kolejnych generacjach¹⁸. Próby tworzenia w różnym zakresie narzędzi prognostycznych, były podejmowane również w Polsce¹⁹.

Wydaje się, że wbrew niekiedy zgłaszanym odmiennym zapatrywaniom, polski system penitencjarny wymaga opracowania od podstaw kompleksowego narzędzia prognostycznego. Implementacja gotowych, obcych instrumentów nie jest dobrym rozwiązaniem ze względu na uwarunkowania kulturowe każdego społeczeństwa i specyfikę jego przestępczości.

Problematyka prognozy kryminologicznej była przedmiotem badań przeprowadzonych w jednostkach penitencjarnych w latach 2021–2023.

Dla realizacji projektu badawczego związanego z przygotowaniem narzędzia oceny ryzyka powrotności do zachowań niezgodnych z prawem przygotowany został arkusz prognozy kryminologicznej w 2022 r. Narzędzie zbudowane zostało w dwóch etapach. W pierwszej fazie (luty–październik 2021) powstał projekt ankiety ograniczony do prognozy kryminologicznej dla skazanych ubiegających się o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego²⁰.

Po przeprowadzonym pilotażu kwestionariusza m.in. na terenie OISW w Rzeszowie, Olsztynie, Lublinie, Łodzi, Bydgoszczy, w uwagach do narzędzia podniesiono m.in., poza jego przydatnością, że mogłoby być ono wykorzystane w szerszym zakresie. W związku z tym, rozpoczęto pracę nad uzupełnieniem kwestionariusza (listopad 2021 – kwiecień 2022) rozbudowanego o możliwość prognozowania również w zakresie

¹⁸ Na temat generacji narzędzi oceny ryzyka por. E. Plocha, *Narzędzia oceny ryzyka powrotu do przestępstwa oparte na sztucznej inteligencji: uwagi na przykładzie aplikacji COMPAS*, *Problemy Prawa Karnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, vol. 7, nr 2, 2023, K. Burdziak, E. Rüütel, *Prognoza kryminologiczna. Porównanie rozwiązań estońskich i polskich*, Lublin 2022, s. 51–52, B. Stańdo-Kawecka, *Polityka karna i penitencjarna między punitywizmem i menedżeryzmem*, Warszawa 2020, s. 231–236, D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 69–71.

¹⁹ Por. m.in. M. Niełacna, *Zarządzanie ryzykiem powrotu do przestępstwa. W poszukiwaniu skutecznego narzędzia przez Służbę Więzienną* [w:] A. Cybal-Michalska, J-P. Céré, T. Kalisz, W. Zalewski (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stępiaka*, Warszawa 2024, J. Stukan, *Prognozowanie psychologiczno-kryminologiczne*, Nowy Sącz, 2019, 176–186, A. Szymanowska, *Więzienie i co dalej*, Warszawa 2003, s. 287–319, L. Tyszkiewicz, *Kryminologia (Zarys systemu)*, Katowice 1986, s. 323–324, A. Tobis, *Zasady orzekania w sprawach o warunkowe zwolnienie*, Warszawa 1972, s. 147–150, H. Namowicz, *Losy życiowe nieletnich przestępców*, Warszawa 1968, s. 173–176, Z. Ostrihanską, *Prognoza recydywy u nieletnich przestępców oraz wyniki badań prognostycznych 180 recydywistów w wieku 15–16 lat*, „Archiwum Kryminologii” 1965, t. III, s. 192–281.

²⁰ Projekt zbudowanego narzędzia przeze mnie, konsultowany z E. Stachowską oraz sędzią penitencjarnym R. Kaczorem, którzy wnosili istotne uwagi metodologiczne i merytoryczne. Koordynację pilotażu prowadziło Biuro Penitencjarne Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz w innych przypadkach opuszczenia zakładu karnego przez skazanego.

W celu weryfikacji drugiej wersji narzędzia w szczególności jego konstrukcji i czytelności dla funkcjonariuszy SW przeprowadzone zostało ponowne badanie pilotażowe, które obejmowało sytuację 298 skazanych. Po dokonanej analizie wyników zebranego materiału (maj – lipiec 2022) rozpoczęto pracę nad kolejną wersją narzędzia (lipiec – grudzień 2022) na podstawie zapadłych w przeszłości decyzji, o opuszczeniu zakładu karnego, zakończonych pomyślnym powrotem do społeczeństwa bądź nieudanym powrotem na drogę przestępstwa²¹. Badaniem objęto 608 postgnoz²², które dotyczyło osób warunkowo zwolnionych, wobec osób którym wydano zezwolenie na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, oraz w stosunku do osób opuszczających zakłady karne na podstawie przepustek, zezwoleń i nagród.

Całość materiału podzielona została na przypadki, w których osoby po wyjściu z zakładu karnego zachowywały się zgodnie z porządkiem prawnym bądź go naruszały. Największą grupę w badaniu stanowiły przypadki postgnoz w stosunku do decyzji pozytywnych, które nie uległy zmianie po wyjściu na wolność osób korzystających z warunkowych przedterminowych zwolnień (19%) i zezwoleń na odbywanie kary pozbawienia wolności w Systemie Dozoru elektronicznego (18%), co odpowiadało w liczbach bezwzględnych odpowiednio 115 i 112 zwolnieniom i zezwoleniom. Drugą co do wielkości grupą były osoby pozbawione wolności, którym udzielano warunkowych przedterminowych zwolnień (15%) i zezwoleń na odbywanie kary w Systemie Dozoru Elektronicznego (13%), a następnie którym powołane zwolnienia i zezwolenia odwoływano i uchylano ze względu na ich zachowanie w warunkach wolnościowych. W liczbach bezwzględnych dotyczyło to 90 przypadków odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia i 82 przypadków uchylenia zezwolenia na odbywanie kary w Systemie Dozoru Elektronicznego.

Kolejnym badaniem (maj – październik 2023) objęto 1164 osób pozbawionych wolności co do których na bieżąco formułowano dotychczasową metodą prognozę pozytywną lub negatywną przy podejmowaniu decyzji

²¹ Projekt wykonywany od lipca do grudnia 2022 r. pod moim kierunkiem przy udziale E. Stachowskiej i M. Bulika w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości.

²² Wnioskowano o kryteriach prognostycznych przyjmowanych wcześniej dla podjęcia decyzji o opuszczeniu zakładu karnego (stan przeszły) na podstawie późniejszej wiedzy o zachowaniu skazanych po wyjściu na wolność.

w przedmiocie opuszczenia zakładu karnego²³. Podobnie jak w przypadku rozpoznawania decyzji zapadłych w przeszłości i kryteriów stanowiących ich podstawę, kwestionariuszem objęto decyzje podejmowane na bieżąco na podstawie analizy stanu aktualnego w stosunku do osób starających się na opuszczenie jednostek penitencjarnych.

Badaniem objęto osoby występujące o warunkowe przedterminowe zwolnienie (art. 161 § 1–2, 5 k.k.w.), o zezwolenie na odbywanie kary pozbawienia wolności w Systemie Dozoru Elektronicznego (art. 43 lc k.k.w.), o udzielenie przerwy w karze (art. 153 § 2, § 2a k.k.w.) oraz w pozostałych przypadkach, w których skazany miał znaleźć się poza zakładem karnym w postaci nagród, przepustek i zezwoleń. Ta ostatnia kategoria obejmowała następujące instytucje: nagrody, o których mowa w art. 138 § 1 pkt 7 k.k.w. (zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin) oraz w art. 138 § 1 pkt 8 k.k.w. (zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni), przepustki określone w art. 91 pkt 7 k.k.w. („w zakładzie karnym typu półotwartego skazanym można udzielać przepustek z zakładu karnego, nie częściej niż raz na dwa miesiące, łącznie na okres nieprzekraczający 14 dni w roku”) oraz w art. 92 pkt 9 k.k.w. („w zakładzie karnym typu otwartego skazanym można udzielać przepustek z zakładu karnego, nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nieprzekraczający 28 dni w roku”), jak również zezwolenia wskazane w art. 165 § 2 zd. 1 k.k.w. („skazanemu można zezwolić na opuszczenie zakładu karnego, łącznie na czas do 14 dni, zwłaszcza w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy”), w art. 131 k.k.w. („skazani mogą za zgodą dyrektora zakładu karnego uczyć się w szkołach poza obrębem zakładu karnego, jeżeli spełniają ogólnie obowiązujące wymagania w oświacie publicznej, zachowują się poprawnie oraz nie zagrażają porządkowi prawnemu”) oraz art. 141 a k.k.w. („dyrektor zakładu karnego może udzielić skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, w asyście osoby godnej zaufania lub samodzielnie, na czas nieprzekraczający 5 dni, w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, uczestnictwa

²³ Projekt zrealizowany od maja do października 2023r. pod moim kierunkiem przy udziale M. Szczepaniec i M. Bulika w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości.

w pogrzebie członka rodziny oraz w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego”).

W tym miejscu wskazać można na wyniki badania odnoszące się do powołanego jednego z elementów profilu demograficznego obejmującego podstawę sporządzania prognozy kryminologiczno-społecznej (wolnościowej), dla osoby pozbawionej wolności mającej szansę opuścić jednostkę penitencjarną. W trakcie badania w zdecydowanej większości analizą objęte zostały prognozy sporządzone w związku ze złożonymi wnioskami o warunkowe przedterminowe zwolnienie (59%), o udzielenie zezwolenia w Systemie Dozoru Elektronicznego (21%), o udzielenie przerwy w karze pozbawienia wolności (7%) oraz przy podejmowaniu decyzji o nagrodzie w trybie art. 138 § 1 pkt 7 k.k.w. (6%), co w liczbach bezwzględnych kształtowało się odpowiednio: 684, 240, 87, 73 wykonanych prognoz. Niewielki odsetek stanowiły prognozy przy pozostałych możliwych podstawach opuszczenia zakładu karnego: przy decyzjach w sprawie zezwoleń z art. 141 a § 1 k.k.w. (3%), nagród w trybie art. 138 § 1 pkt 8 k.k.w. (2%), zezwoleń z art. 165 § 2 k.k.w. (1%), przepustek z art. 91 pkt 7 k.k.w. (1%), przepustek z art. 92 pkt 9 k.k.w. (0%) oraz zezwoleń z art. 131 § 1 k.k.w. (0%). Co w liczbach bezwzględnych odpowiadało następującej liczbie prognoz: 31, 23, 6, 17, 2, 1.

Narzędzie użyte w badaniu zbudowane było z 15 sekcji podzielonych na kilkaset kryteriów dotyczących skazanego obejmujących następujące zagadnienia: dane socjometryczne, warunki osobiste, zatrudnienie, sytuację finansową, oddziaływania terapeutyczne, uzależnienia, zdrowie, kontakty z otoczeniem zewnętrznym, kontakty ze współosadzonymi i personelem więziennym, edukację, opis popełnionego czynu, katalog wymierzonych kar, biografię penitencjarną, zachowanie oraz subiektywną ocenę funkcjonariusza Służby Więziennej. W badaniu uczestniczyły 93 jednostki organizacyjne Służby Więziennej w całym kraju, w tym 63 zakładów karnych i 30 aresztów śledczych. Do wypełniania poszczególnych zagadnień znajdujących się w sekcjach arkusza przypisane były określone komórki organizacyjne (działy) jednostek objętych badaniem. Dane do arkusza zbierane były z obszaru działalności następujących działów uczestniczących w projekcie jednostek organizacyjnych Służby Więziennej: działu penitencjarnego, ewidencji, służby zdrowia i finansowego. Przy niektórych kryteriach wskazanych w arkuszu Służba Więzienna pozostawiła sobie możliwość posiłkowania się przy udzielaniu odpowiedzi,

pozyskiwaniem informacji ze strony funkcjonariuszy Policji i kuratorów sądowych.

Konstruowanie i ciągle udoskonalanie narzędzia prognostycznego ze względu na zmieniające się w czasie zależności czynników prognostycznych są potrzebne zarówno dla organizacji więziennictwa jak i sądownictwa penitencjarnego. Opracowywanie polskiego programu prognostycznego w penitencjarystyce powinno być powiązane ściśle z pracą kuratorów względnie innych podmiotów odpowiedzialnych za przygotowywanie wywiadów dotyczących osoby skazanego i jego środowiska. W swoim docelowym kształcie maszyna prognostyczna powinna stanowić model pracy tomografu penitencjarnego obrazującego wszystkie warstwy egzystencji skazanego i jego otoczenia potrzebne do oceny jego sytuacji w trakcie pobytu w zakładzie karnym oraz możliwościach powrotu do społeczeństwa. Prace nad kompleksowym narzędziem prognostycznym powinny być prowadzone fazami, włączając w to sukcesywnie poszczególne elementy aparatu wykonywania kary pozbawienia wolności. Narzędzie prognostyczne w pracy funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz sędziów penitencjarnych, standaryzujące podstawy oceny zachowania, stanowić może ważną pomoc (ale tylko pomoc) przy podejmowaniu decyzji dotyczących przeszłości skazanego i jego sytuacji życiowej.

Bibliografia

- Burdziak K., Rüütel E., *Prognoza kryminologiczna. Porównanie rozwiązań estońskich i polskich*, Lublin 2022.
- Goniewicz G., *Pozytywna prognoza kryminologiczna jako przesłanka stosowania środków probacyjnych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 4/2017.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2016.
- Hołyst B., *Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej*, „Probacja” 2013, nr 1.
- Jasiński J., *Przewidywanie przestępczości jako zjawiska masowego*, Warszawa 1980.
- Hołyst B. (red.), *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym, tom 1, Metodologia, Analiza, Tendencje rozwojowe, tom 1*, Warszawa 2017.
- Hołyst B., Malec N., Wawrzyniak Z.M. (red.), *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym, tom 2, Metodologia, Modele prognostyczne, Przestępczość, Wiktymizacja, Profilaktyka, tom 2*, Warszawa 2018.
- Kalisz T., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustalaniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, tom XXX.
- Krukowski A., *Wstęp* [w:] A. Krukowski (red.), *Prognozowanie kryminologiczne*, Warszawa 1975.
- Namowicz H., *Losy życiowe nieletnich przestępców*, Warszawa 1968.
- Niełaczna M., *Zarządzanie ryzykiem powrotu do przestępstwa. W poszukiwaniu skutecznego narzędzia przez Służbę Więzienną* [w:] A. Cybal-Michalska, J-P. Céré, T. Kalisz, W. Zalewski (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stępniaaka*, Warszawa 2024.
- Ostriańska Z., *Prognoza recydywy u nieletnich przestępców oraz wyniki badań prognostycznych 180 recydywistów w wieku 15–16 lat*, „Archiwum Kryminologii” 1965, t. III.
- Płocha E., *Narzędzia oceny ryzyka powrotu do przestępstwa oparte na sztucznej inteligencji: uwagi na przykładzie aplikacji COMPAS*, „Problemy Prawa Karnego”, vol. 7, nr 2, 2023.
- Przesławski T., *Nowa służba probacyjna w strukturach Służby Więziennej. Propozycje zmian w polskim systemie penitencjarnym*, AWS, Warszawa 2023,
- Siciński A., *Przedmowa* [w:] A. Siciński, A. Raźniewski (red.), *Studia z teorii i metodologii prognozowania społecznego. Prognozowanie zachowań*, Warszawa 1976.
- Stańdo-Kawecka B., *Polityka karna i penitencjarna między punitywizmem i menedżeryzmem*, Warszawa 2020.

- Stępnia P., *Udział skazanego w kształtowaniu prognozy kryminologicznej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61.
- Stukan J., *Prognozowanie psychologiczno-kryminologiczne*, Nowy Sącz, 2019.
- Szymanowska A., *Więzenie i co dalej*, Warszawa 2003.
- Tobis A., *Zasady orzekania w sprawach o warunkowe zwolnienie*, Warszawa 1972.
- Tyszkiewicz L., *Badania osobopoznawcze w prawie karnym*, Warszawa 1975.
- Tyszkiewicz L., *Kryminologia (Zarys systemu)*, Katowice 1986.
- Tyszkiewicz L., *Kryminogeneza i sposoby jej badania*, „Archiwum Kryminologii”, t. 29/30, 2008.
- Utrat-Milecki J., *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006.
- Warner S.B., *Factors Determining Parole from the Massachusetts Reformatory*, „Journal of Criminal Law and Criminology”, tom XIV, 1923.
- Wójcik D., *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 16/2013.
- Zakrzewski P., *Zagadnienie prognozy kryminologicznej*, Warszawa 1964.
- Ziemski S., *Problemy dobrej diagnozy*, Warszawa 1973.

